

UPPLÄNDSKA BYGDEMUSEER. II

SÖDERBY-KARLS MUSEUM

O m en hembygdsförening har så omfattande samlingar att de icke på ett naturligt sätt kunna infogas i gammal miljö — vilket givetvis är idealet när det gäller ett bygdemuseum — kan man förfara på två olika sätt för att säkerställa arbetsresultatet. Det första är, att till ett större museum överlämna eller i dess samlingar deponera de delar av samlingarna, som icke kunna infogas i en riktig miljöbild. Det andra är att ordna samlingarna på mera systematiskt sätt i en särskild byggnad.

Flera uppländska föreningar ha haft och ha detta problem aktuellt. Sålunda äro Tensta hembygdsförenings samlingar uppställda utan anspråk på att skapa miljöbilder, vissa delar av Tierps hembygdsförenings samlingar likaså. Och någon gång märker man, att det nitiska samlarintresset inom en förening tillfört samlingarna så olikartade eller så stora mängder liknande föremål, att ordnandet av en särskild »studiesamling» kan vara av behovet påkallad.

Kunna dessa föremål betecknas som särskilt värdefulla eller rent av oersättliga, återstår i dylika fall intet annat än att bygga en särskild museibyggnad av sten, eller inrymma samlingarna i ett stenhus, helst ett sådant, som icke samtidigt användes som boningshus. I nödfall kan naturligen — så som skett i Östhammar — ett ensligt liggande trähus utan eldstad användas för en dylik mera museal uppordning av samlingarna.

Söderby-Karls hembygdsförenings samlingar voro av den art, att en förvaring i trähus måste anses alltför äventyrlig.

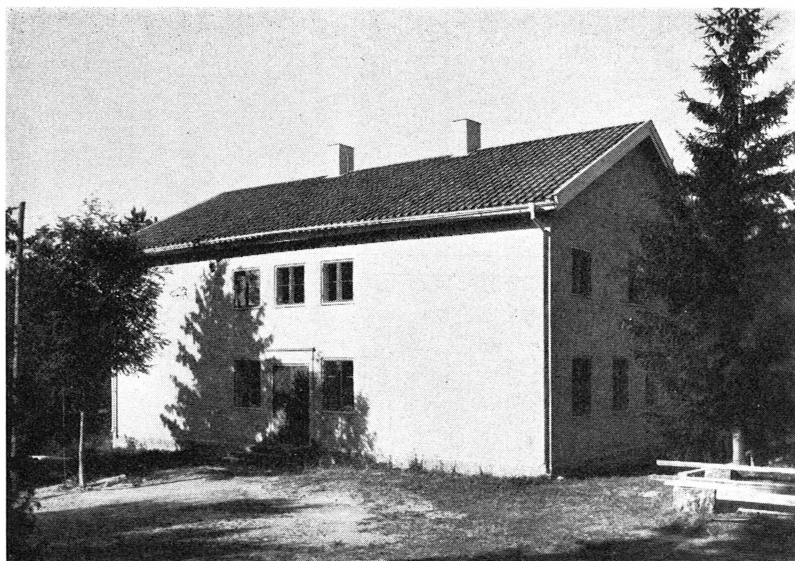

Bild 1. Söderby-Karls museum å Eriksskulle.

De hade tillkommit under en mycket lång tidsperiod och inrymde verkliga dyrgripar, bl. a. av kyrkliga föremål. Den som hopbragt större delen av samlingarna, lantbrukare *E. Eriksson* i Vik, ärvde nämligen både grundstommen till samlingarna och samlarintresset av sin fader. På »Eriksskulle», som han skänkt till föreningen, har hr Eriksson sammanfört dels ett antal äldre byggnader från trakten, dels synnerligen omfattande och sällsynta samlingar, som stamma både från Söderby-Karl och socknarna omkring. Samlingarna utgöra därför snarast ett häradsmuseum.

Under de gångna åren ha största delen av samlingarna varit mera provisoriskt inrymd dels i ett sockenmagasin av trä, dels i ett särskilt uppfört skjul för vagnar och redskap, bägge på Eriksskulle. Redan för många år sedan började emellertid hr Eriksson arbeta på förverkligandet av sin plan på en ordentlig museibyggnad av sten. Nu kan hr Eriksson, som överlämnat lantbruket åt sin son och byggt sig en egen stuga

Bild 2. Hemmansägare E. Eriksson, museets grundare.

intill sitt Eriksskulle, stolt peka på vad han genom vaket intresse och en god portion envis ihärdighet åstadkommit och fullfölja det begynta arbetet med katalogiseringen av de stora samlingarna.

År 1937 stod det nya museet färdigt, och man grep sig an med uppordnandet av samlingarna. Därvid hade föreningen vad beträffar de arkeologiska och kyrkliga samlingarna biträde av fil. lic. Rune Norberg, som därtill förordnats av riksantikvarien, medan ordnandet av allmogesamlingarna leddes av intendenten vid Upplands fornminnesförening.

Till invigningen 28 juni 1937 voro de arkeologiska och kyrkliga samlingarna samt avdelningarna för allmogekonst i stort sett färdigställda. Alla dessa äro inrymda å nedre botten av museibyggnaden, som utom en hall innehåller fyra mindre rum. Den arkeologiska avdelningen innehåller synnerligen rikhaltigt material till ortens fornhistoria och i den kyrkliga avdelningen märker man särskilt ett antal föremål från Karls

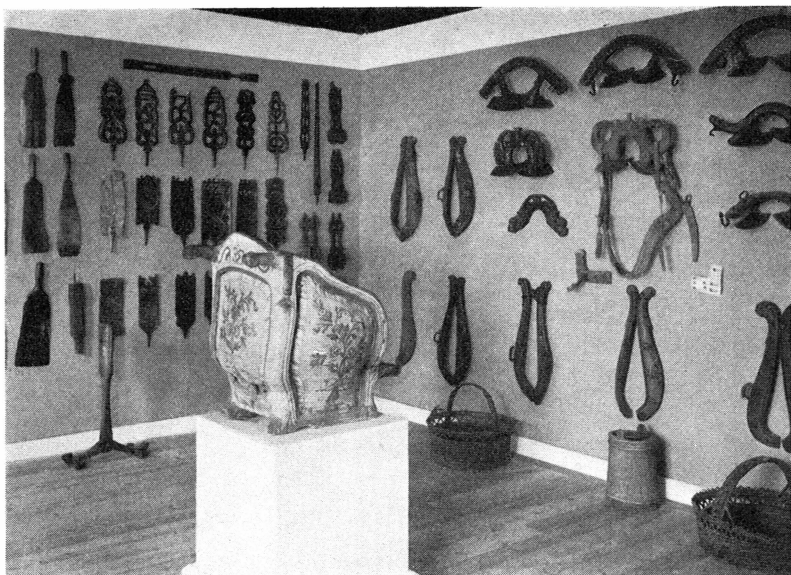

Bild 3. Avdelningen för folkligt konsthantverk. Mitt på golvet en vackert målad slädkorg från 1700-talets slut.

kyrka, vars grundmurar nyligen konserverats. Rik möter oss Roslagens småkonst i skulpterade selkrokar, snidade skrin, skurna linfästen m. m., och på de yngre föremålen blommar en rik målad ornamentik. I samma rum som det folkliga konsthantverket är inrymd en liten avdelning för folktro och samfundsväsen med många intressanta föremål. Bland möblerna lägger man särskilt märke till ett par ståtliga skåp i barock, det ena t. v. deponerat i samlingarna av hr Eriksson.

År 1938 fortsattes uppordnandet av samlingarna med den stora avdelningen för arbetsliv å övre botten, omfattande fyra rum. När man kommer upp för trappan kommer man in i avdelningen för jakt, fiske och sjöfart, som belyser den för trakten i äldre tider betydelsefulla förbindelsen med havet. Båtbygnadens historia belyses genom tre jordfunna båtar, en urholkad stockbåt, en av tre bottenplankor med slår sammanfogad båt och en nio meter lång kölbåt, varav kölen, de

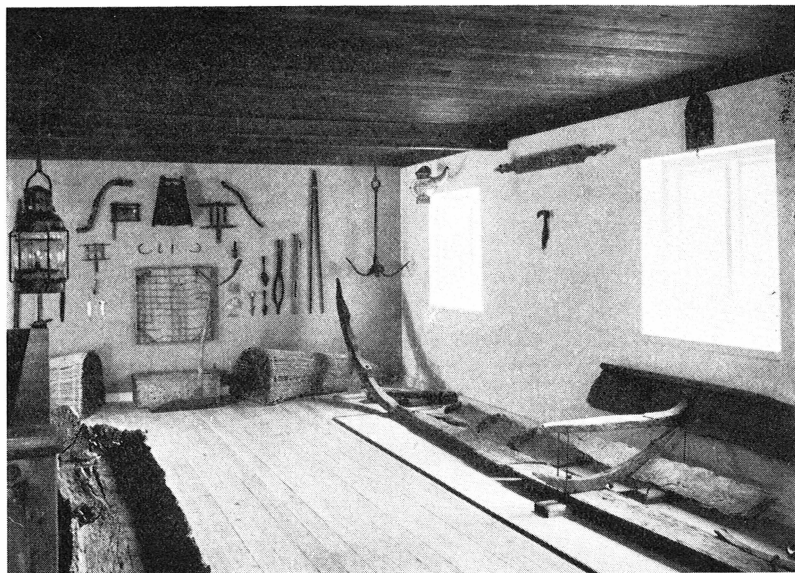

Bild 4. Avdelningen för jakt, fiske och sjöfart. T. h. den jordfunna inomskärsbåten.

bägge stävarna samt delar av spant och bord bevarats. Båten har haft fem bord, och den har som uppställningen visar varit ett lågbordigt fartyg, knappast lämpligt för färder i öppen sjö, men som skapat för färder inomskärs samt i vattenlederna inåt Uppland. Båten har tydliga beröringspunkter med de forntida båtar från Valsgärde, som rekonstruerats efter nitfynden. Delar av en ännu större båt av liknande konstruktion — ännu outgrävd — finnes också. På väggarna åskådliggöras primitiva fiske- och jaktmetoder genom ljuster, säljárn, vargspjut, kräfttänger m. m. Om nyare skeppsfart berätta namnbrädor från fartyg, mistlurar av djurhorn och annat.

En sal med tegelgolv och öppna takstolar inrymmer föremål belysande lantbrukets historia. Där finns en mycket fullständig serie plogar, mullsläpa, redskap för röjning, grävning, slåtter och skörd, tröskning, sädesrensning och förmalning. Husdjursskötseln i gamla tider får sin drastiska skildring

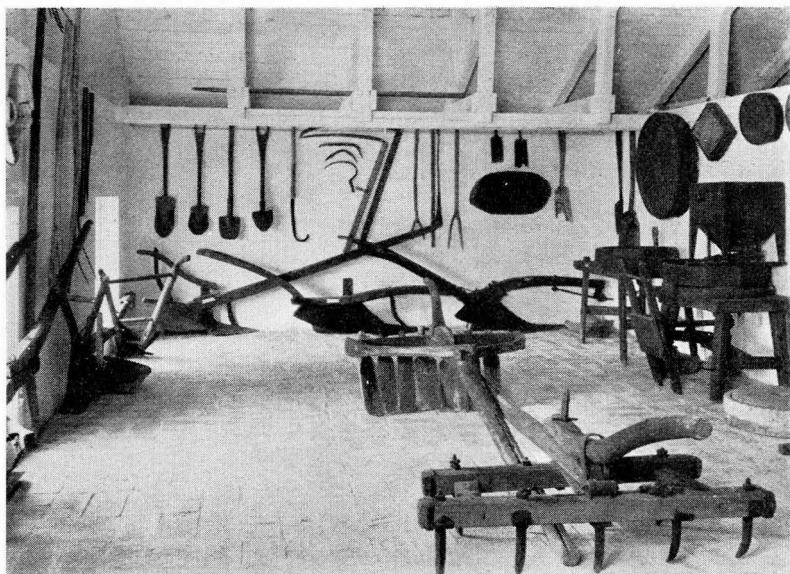

Bild 5. Avdelningen för jordbruk.

genom bl. a. primitiva klovar för betesdjur, fårsläpa, svin-kors och »flöjkräklar».

De båda återstående rummen skildra arbetet inomhus, i visthusbodar, kök, bryggstuga och vävkammare. Det ena rummet är ägnat födan, den andra kläderna. Det förstnämnda är möblerat med gamla köksmöbler, slagbord, bordstolar, skåp och hyllor, som användas som utställningsutrymmen i stället för montrer med glasskivor. Öppnar man skåpdörrarna stå servisföremål av glas och porslin, koppar och tenn på hyl-lorna, försiktvis skyddade av en inpassad glasskiva.

I stort sett äro föremålen i de tre sista avdelningarna upp-ställda och upphängda så, att man skall kunna ta i dem och vända på dem. En lärare skall sålunda för sina elever kunna demonstrera ett föremål genom att hålla upp det och t. o. m. låta barnen ta i det. Arbetsredskapen och köksutensilierna äro ju för det mesta stabila saker, som inte fara illa av att man tar i dem.

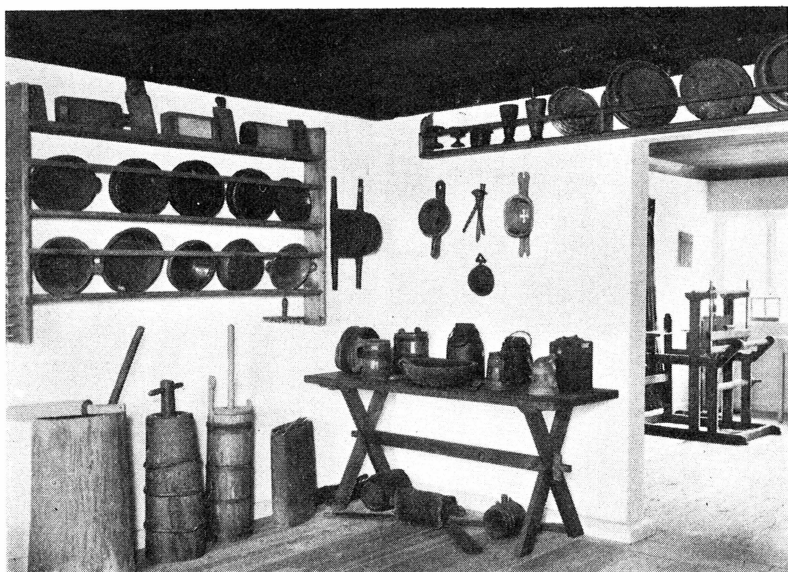

Bild 6. Avdelningen för husligt arbete. T. v. på golvet står mellan mjölståndaren och stavkärnan en för trakten typisk grynstöt av trä.

Under följande år, 1939, tog man itu med avdelningen för hantverk. Den skall inrymmas i det gamla sockenmagasinet, där en enkel hyllinredning gjorts å nedre botten. Här ligga upplagda eller upphängda på väggen redskap för snickeri och tunnbinderi, garvning och skomakeri, repslageri och andra näringar, som utövades bland traktens bönder i äldre tider.

Samlingarnas ordnande fortsätter och i samband med oppordnandet utföres nödig rengöring och konservering mot trämask m. m. På vinden i stora museibyggnaden skall ordnas ett studiemagasin, där dubletter och för samlingarna främmande föremål skola bevaras. Och slutligen och framförallt: den blott påbörjade katalogiseringen skall fortsättas, så att detta värdefulla historiska material även i framtiden kommer att kunna behålla sitt fulla värde.

N. Å.